

Terug naar de oorsprong

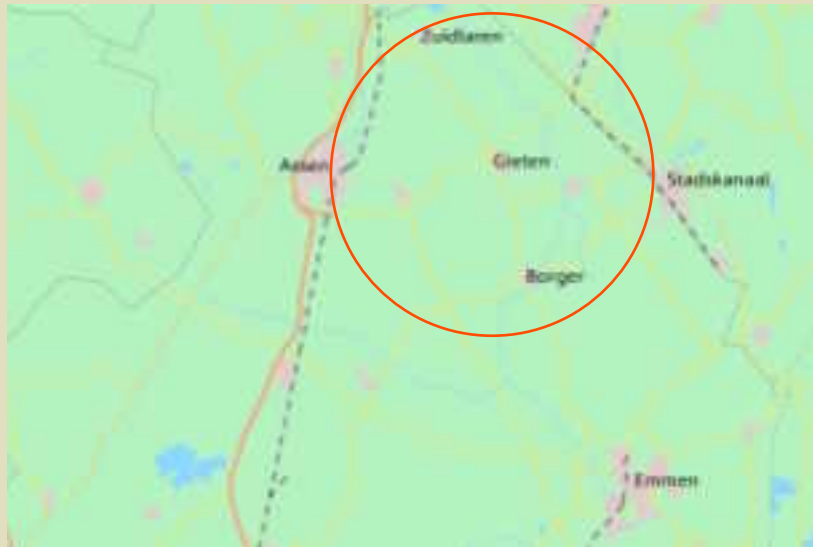
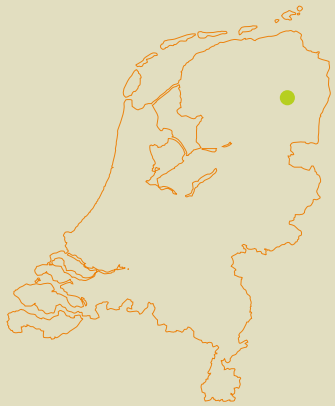
Hunzelaagte

Randveenontginning en herstel natuurwaarden

Tussen de Hondsrug en de Drentse veenkoloniën kronkelde vroeger het riviertje de Hunze door het Hunzedal. Aan de oostkant van het dal lagen hoogvenen; in het noorden, bij het Zuidlaardermeer, laagvenen. Het meanderende riviertje werd in de jaren zestig rechtgetrokken en bedijkt en het vochtige dal werd drooggelegd om het geschikt te maken voor landbouw. De oorspronkelijke vegetatie verdween en daarmee raakten ook weidevogels hun broedgebied kwijt. Herstel van de oorspronkelijke waterloop zorgt geleidelijk aan voor terugkeer van de oorspronkelijke plantengroei en van tal van vogels.

het gebied

[02]

Een moerassig beekdal

In de voorlaatste ijstijd vormden terugtrekkend landijs en smeltwater het Hunzedal. Het dal, gelegen in het huidige Noordoost-Drenthe, slibde in de daaropvolgende duizenden jaren weer langzaam dicht met zand, klei en leem. Het bleef echter een nat gebied; het regenwater dat terecht kwam op de hoge zandgronden van de Hondsrug zakte naar het lager gelegen Hunzedal, waar het – na een reis van zo'n tweehonderd jaar – als grondwater weer aan de oppervlakte kwam. Bovendien overstromden delen van het dal van tijd tot tijd en bleef het regenwater in de natuurlijke dalkom staan. Boeren uit de omgeving, die woonden op de hoger gelegen dekzandruggen, groeven in de loop der eeuwen een fijnmazig stelsel van sloten in de beekdalgronden, zodat ze het land konden gebruiken als hooi- en weideland. Op die manier ontstonden natte dotterbloemhooilanden, blauwgraslanden en kleinezeggenmoerassen, vegetatietypen die ontstaan onder invloed van zeer extensief bodemgebruik.

Veenwinning

Rond 1900 begon het gebied ingrijpend te veranderen: het veen dat tot dat moment op kleine schaal was afgegraven, werd in rap tempo ontdekt als exploitabel gebied. Het veenkoloniale kanalenstelsel strekte zich al snel uit tot aan het Hunzedal. Door de afwatering die gepaard ging met de intensieve veenwinning, begon het veen rondom de Hunze in te klinken en kwam het riviertje hoger te liggen dan de omgeving. In de jaren zestig legde men dan ook dijken aan om overstromingen te voorkomen. De meanders werden afgesloten en het dichte slotenpatroon, in de loop der eeuwen aangelegd door de kleine boerengemeenschappen, werd vervangen door een ondergronds drainagesysteem en brede, diepe sloten. Het grondwater werd via de gekanaliseerde beek snel afgevoerd en het Hunzedal veranderde in gras- en akkerland. Binnen korte tijd was er weinig meer over van de eens zo bloemenrijke hooi- en natte graslanden en verdwenen ook de vogels die daar nestelden, zoals de kempfaan en de zomertaling.

Grote natuurpotentie

In de jaren negentig van de vorige eeuw nam de provincie Drenthe samen met een aantal terreinbeherende organisaties het initiatief voor het opnieuw inrichten en ontwikkelen van het Hunzegebied. Er moest een doordachte beslissing over het cultuurhistorisch bijzondere gebied genomen worden, want er waren veel betrokken partijen met tegengestelde belangen. De recreatieve druk nam toe, er was vraag naar ruimte voor woningbouw en waterberging. Ook met de belangen van individuele boeren moest rekening worden gehouden.

Om een aantal redenen was het aantrekkelijk het dal om te vormen tot natuurgebied: de natuurwaarde was weliswaar laag – het dal was immers bijna volledig ingericht voor de landbouw – maar daar stond tegenover dat de natuurpotentie groot was. Door de relatief grote hoogteverschillen is de kweldruk in het dal erg hoog, waardoor het vrij gemakkelijk zou zijn het oorspronkelijke natte karakter te herstellen. Ook bleek in een aantal gespaard gebleven stukjes van de oude beek veel interessante vegetatie voor te komen, die echter afhankelijk was van het kwelwater. De landbouwgrond langs de beek was van marginaal belang en de grondprijs was dan ook laag genoeg om het opkopen ervan mogelijk te maken. De milieudruk in het gebied was laag en de sociaal-economische situatie – teruglopende landbouw – vroeg om een andere invulling van het dal, bijvoorbeeld in de vorm van (gecontroleerde) woningbouw en recreatie.

In het najaar van 1998 werd één nadeel van de gekanaliseerde Hunze pijnlijk duidelijk: het water stroomde er zo snel en in zulke grote hoeveelheden doorheen, dat in Groningen wateroverlast ontstond. Dat was voldoende om de betrokken partijen te overtuigen van het belang van een ander, meer natuurlijk waterbeheer.

Reconstructie

Het centrale doel van het Hunzelaagteplan is herstel van het vroeg-agrarische karakter van het Hunzedal. Daartoe moest het water, dat vanwege de landbouw decennialang zo snel mogelijk naar het Zuidlaardermeer was afgevoerd, langer in het dal worden vastgehouden. Alleen zo zou de oorspronkelijke vegetatie met dotters, zeggen en russen terug kunnen keren. Inmiddels is een groot aantal sloten gedempt en krijgt de gekanaliseerde beek zoveel mogelijk haar oorspronkelijke vorm terug: de oude beekbedding wordt weer opgegraven, net als de dichtgegroeide meanders. De kades, die nu vlak langs de beek liggen, worden verder naar buiten gelegd. De gereconstrueerde beek heeft een grotere buffercapaciteit. Met de natuurlijke beekloop keren ook allerlei natuurlijke processen als stroming, sedimentatie, erosie en inundatie terug. Doordat het aanwezige water minder snel uit het beekdal verdwijnt, ontstaat rietzeggenmoeras met het bijbehorende planten- en dierenleven. Het dal krijgt zo weer zijn oorspronkelijke sponsfunctie.

Breevenen

De ontwikkeling van het natuurgebied Hunzelaagte valt wonderwel samen met het plan van Waterleidingmaatschappij Drenthe om in het gebied Breevenen op een duurzame manier water te winnen. Het riviertje de Hunze voert 100 miljoen m³ water per jaar af; 8,5 miljoen m³ daarvan wordt gebruikt voor drinkwatervoorziening. Daarvan is 3,5 miljoen afkomstig uit de 250 hectare van het gebied Breevenen. Dat is ongeveer de hoeveelheid die 75.000 mensen in een jaar gebruiken. De waterleidingmaatschappij zorgt ervoor dat ze het water onttrekt, zonder dat de natuur daar hinder van ondervindt. Het systeem van grondwaterwinning is

<< Het Annermoeras

< Dotterbloem

zodanig ingericht dat kwelafhankelijke vegetatie zich kan ontwikkelen in gebieden met mineraalrijk water. Dichtbij de beek is de natuurontwikkeling meer oppervlaktewatergestuurd. Zo gaan waterwinning en natuurbeheer hand in hand.

Samenwerking

Uniek aan het Hunzelaagte-project is het grote aantal samenwerkende organisaties: het Wereld Natuur Fonds, het ministerie van LNV, het Waterschap Hunze en Aa's, de Waterleidingmaatschappij Drenthe, het Waterbedrijf Groningen, de provincie Drenthe, de gemeenten Aa en Hunze, Tynaarlo, Borger-Odoorn, de Noordelijke Land- en Tuinbouworganisatie (NLTO) en het Prins Bernhard Cultuurfonds werkten samen om van dit project een succes te maken. Ook de bevolking van het Hunzedal werd in een vroeg stadium betrokken bij de plannen, niet in de laatste plaats omdat bij veel bewoners van de omliggende dorpen nog grote kennis aanwezig bleek van de plaatselijke bodem, de flora en fauna. Door daarvan gebruik te maken konden de initiatiefnemers de plannen voor de ontwikkeling van het natuurgebied verbeteren en werd bovendien het draagvlak onder de lokale bevolking voor het project groter.

Ook voor de financiering werden her en der handen ineengeslagen:

de provincie en het rijk hebben voor een belangrijk deel de organisatie van het proces gefinancierd. De uitvoering van de projecten werd voornamelijk door derden betaald (de Nationale Postcode Loterij en het Wereld Natuur Fonds). Daarnaast kwamen er Europese Unie-gelden los en is bij diverse fondsen geld vrijgemaakt.

En nu verder

Inmiddels zijn er voor alle deelgebieden langs de Hunze plannen gemaakt of al ten uitvoer gebracht: Elzemaat, de Duunsche landen en het Annermoeras zijn in de afgelopen jaren ingericht; hier kan de natuur haar gang al gaan. In De Branden, waar het Voorste Diep en het Achterste Diep samenkomen, ontstaat een natuurlijke overgang tussen het natuurgebied Drouwenerzand en de Hunze. In het gebied tussen het Annermoeras en het Zuidlaardermeer ontwikkelt Het Drentse Landschap veenweiden en rietmoerassen. Mede door de goede samenwerking tussen de betrokken partijen is het project Hunzelaagte in zeer korte tijd van start gegaan. Het oude karakter van het moerasgebied is deels hersteld. Inmiddels bloeit de meiorchis weer en op grote schaal komen nu vogels voor die zeldzaam waren voor Drenthe, zoals het paapje, de kwartelkoning, de visarend, de tureluur en de watersnip. Misschien dat ook de bedreigde grutto er zijn toevlucht zal nemen.

Natuurontwikkeling moet je altijd samen doen

Alle ambities op één lijn

'De inrichting van een gebied is een gedeelde verantwoordelijkheid en dat bleek hier wel heel duidelijk: iedereen wilde tegelijkertijd iets in de Hunzelaagte. Die betrokkenheid is mooi, maar je moet alle ambities wel op één lijn zien te krijgen. En dan gaat het erom dat je niet alleen je medestanders – maar ook anderen actief in het proces betreft.

Dat is hier wonderbaarlijk goed gelukt! De basis voor het succes van het Hunzeproject ligt in de goede samenwerking tussen alle betrokkenen: de terreinbeheerders, waterbeheerders, agrariërs, ondernemers uit de toeristisch-recreatieve sector, de gemeenten en de provincie. Natuurlijk zijn ook de bewoners van het gebied bij de inrichting betrokken geweest.

Uiteindelijk zijn niet de verschillen, maar de gemeenschappelijke vertrekpunten bepalend. Die gemeenschappelijke visie is natuurlijk niet van de ene dag op de andere ontstaan. En soms heb je ook wat geluk nodig: door twee natte jaren zag iedereen bijvoorbeeld in dat de beek breder moest zijn en moest meanderen. Zo werden externe factoren mede bepalend voor het draagvlak.'

Vertrouwen

‘De belangrijkste stap in het proces was misschien nog wel dat al die verschillende partijen vertrouwen in elkaar moesten krijgen. Dat lukt alleen als je goed en open met elkaar praat. De betrokkenen moeten in staat zijn niet te denken in sectorale belangen, maar in gezamenlijke doelen. In die zin is de lange doorlooptijd heel gunstig geweest: het effect van jarenlang met elkaar samenwerken is dat je elkaar weet te vinden.

Daarnaast moet je als bestuurder steeds de boer op om je beleid uit te leggen. Dat is ook iets van de lange adem: het Hunze-project loopt heel wat langer dan de periode die politici doorgaans zitten en je moet zorgen dat zo’n project ook doorloopt als er plotseling andere prioriteiten op de politieke agenda komen.’

De rol van agrarische ondernemers

‘Om het oude systeem weer te herstellen en de Hunze weer te laten meanderen werd en wordt landbouwgrond langs de Hunze aangekocht. Ik ben zeer positief

over de inbreng van de individuele, jonge boeren: ze hebben zich erg actief ingezet en bleken bijvoorbeeld bereid om grond af te staan voor natuurontwikkeling. Daar moet natuurlijk wel wat tegenover staan, alleen was daar in het verleden nooit geld voor. Door samenspel van allerlei zaken is het bij dit project echter mogelijk geweest deze boeren te bewegen tot verkoop of bedrijfsverplaatsing. De provincie heeft bijvoorbeeld geld gestoken in een groundbank waar boeren hectaren grond kunnen verkopen voor nieuwe grond elders, waar ze nog jaren vooruit kunnen.’

Natuur- en milieueducatie belangrijk

‘De plannen voor het Hunzegebied zijn inmiddels gereed en een deel daarvan is gerealiseerd. Maar dat is nog geen garantie dat alle plannen ook uitgevoerd gaan worden. Gemeenten moeten keuzes maken, zeker nu ze financieel in zwaar weer verkeren. Het is dus belangrijk dat de gemeenten die betrokken zijn bij dit project het belang en het unieke karakter van het Hunzegebied blijven inzien en

voorrang blijven verlenen aan uitvoering van het project.

Natuur- en milieueducatie op scholen blijft ook belangrijk. De jeugd moet al dit soort projecten tenslotte vroeg of laat van ons gaan overnemen en daarom is het zo belangrijk dat natuur en milieu geïntegreerd zijn in de lessen. In de Hunze zijn scholen er al actief mee bezig en ik hoop dat andere scholen zullen volgen. Het mooiste is natuurlijk als je jongeren mee het veld in kunt nemen, zodat ze zelf ervaren waarom de natuur zo bijzonder is! De noodzaak voor tijdige realisatie van de EHS is onverminderd actueel. Ik begrijp mensen niet die zeggen dat het milieu uit is. De soortenrijkdom loopt nog steeds hard achteruit en dat voorkom je alleen door te zorgen dat gebieden met elkaar in verbinding staan.’